

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI — SAYI : 5

İSLÂM İLİMLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

V

Müdür
Prof. Dr. Hüseyin ATAY

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU

Müdür

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

Genel Sekreter

Doç. Dr. Mustafa FAYDA

Üyeler

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Prof. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU

Dergide yayımlanan yazıların bilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ - ANKARA . 1982

İSLÂM SANATINDA HAŞHAŞ VE HİNT KENEVİRİ MOTİFLERİ

Beyhan YÖRÜKÂN (KARAMAĞARALI)

İslâm sanat tarihi araştırmalarında semboller üzerinde henüz yeterince durulmamıştır. Halbuki bunlar İslâm kültür ve sanatında mühim bir yer tutarlar. Meselâ bir sanat eserinde görülen kuş motifinin anlamı araştırılırken, cinsi belirlenmediği için, genel olarak ele alınmış ve kartal ile güvercin, horoz ile kaz figürlerinin ifade ettikleri anlam birbirine karıştırılmıştır. Sanat eserler üzerinde görülen bitki sembolleri için de durum aynıdır. Bu sebeble sanat tarihi çalışmalarında, detaya inen derinlemesine bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Biz bu çalışmamızda Türk sanatı araştırmalarında bitki olarak veya nar olarak adlandırılarak geçilen haşhaş bitkisi ve kellesi ile hint keneviri üzerinde duracağız.

Haşhaş ve hint keneviri yüzyıllardan beri Asya'nın muhtelif bölgelerinde çeşitli maksatlarla kullanılmıştır. Hint dinlerinde "Soma" adı verilen ve hayatın devamını sağlayan bir bitki özü vardır. Bu yenir ve içilir. Brahmanlar bundan içtikleri zaman düşmanlarını yeneceklerine inanırlar. Hastaları sağlığa kavuşturan bu bitkinin ismini bilemi-

yoruz, fakat bunun haşhaş veya hint keneviri olması çok muhtemeldir¹. Çin'de ise *Tang* sülâlesinin (M.618-907) ilk zamanlarında bu bitkilerin bilinmediğini, ancak ilk defa VIII. asrın ilk yarısında *Chen Tsangchi*'nin bitki ilmi ile ilgili yazmasında ve *Sung* devri (M:960-1280) de hazırlanan "Bitki Hazinesi" adlı eserde (973) tıbbî bir nebat olarak haşhaş'tan bahsedildiğini görüyoruz. Muhtemelen XII. asırda *Lin Hung* ve daha sonraları diğer yazarlar afyonun hazırlanışını anlatmaktadırlar. Afyonun Çin'e *Moğol* sülâlesi-zamanında (1280-1368) girdiği ve *Ming* devrinde daha geniş bir kullanma sahasının bulunduğu söylenmektedir². Orta Asya'da heykel tarzındaki mezartaşlarının bazılarında, figürlerin ellerinde tuttıkları şekiller haşhaş kellelerini andırmaktadır. 1 Res. de sapından tutulmuş bir haşhaş kapsülü, 2 Res. de ise böyle bir kapsüle çok benzeyen bir şekil görülmektedir³. İran'da *Luristan*'a ait bronz eşya arasında, iki elinde de haşhaş kelleleri tutan bir figür görülmektedir⁴ (3 Res.). *Firdevsî*'nin "Şehname"sinde *şimurg*, *Rudeba*'nın *Rüstem*'in doğuşu sırasında çektiği ağrılardan kurtulması için, *Zal*'a şu öğüdü vermişti: "Sen şimdi yalnız benim sana imdi söyleyeceğim otu al, onu süt ve misk ile döv ve her üçünü de gölgede kuruttuktan sonra bunları yaranın üzerine sür, göreceksin ki sürer sürmez, hasta ıstırabından kurtulacaktır." Bu efsânedeki anlatılan yine böyle bir uyuşturucudur.⁵ *Heredot* "Tarih" inde, İskitlerin kenevir yetiştirdiklerini ve bunun tohumunu ateşin üzerine atarak bundan çıkan dumanla keyiflendiklerini ve neşelendiklerini kaydeder. Ayrıca Aral Gölü ve Hazar Denizi arasında yaşayan halkın tuhaf bir meyveyi ateşe atarak bununla sarhoş olup, sıçrayıp oynadıklarını da anlatmaktadır.⁶

Asırlardan beri kullanılan ve dini bir mahiyet taşıyan bu uyuşturucuların İslâm devrinde de çeşitli sebeplerle kullanılmağa devam ettiğini söyleyebiliriz. İslâm dünyasında haşhaş ve hint kenevirinin tababette kullanılması oldukça eskidir. *Ebu'l-Hasan at-Taberî*, *Râzî* ve *Ebu Reyhan Bîrûnî* bunların uyku verici maddeler olduklarını, fazla alınması halinde ölüme yol açtıklarını belirtmektedirler⁷.

1 Jan Gonda, Die Religionen Indiens I, S. 62-66, Stuttgart 1978.

2 K. Chimin Wong - Wu Lien-Teh, History of Chinese Medicine, pp. 180-181, Shanghai 1936.

3 Izdatyestvo Vostochnoy Literatury, pl 4 (No. 2), 79 (No. 44), Moskva 1961

4 A. Godard, L'Art de l'Iran, fig. 35, p. 42, Paris 1962.

5 Firdevsî, Şehnâme, Çev.: Necati Lügal, I. c., 330-331. s., İstanbul 1945.

6 Herodot Tarihi, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, I. c., 130, 406-407. s., İstanbul, 1941.

7 A. Demirhan, Afyonun tıp tarihindeki yeri ve halk arasında kullanış, 1-6. s. (IV. Bilim Kongresi, 5-8 Kasım Ankara 1973; A. Demirhan, The evolution of Opium in the Islamic world and Anatolian Turk, pp. 73-98 (Studies in History of Medicine, June 1980); Özcan Köknel, Uyuşturucu madde sorunları, 52-58. s., İstanbul 1976; Alaeddin Akçasu, Esrar, 101-113. s., (Uyuşturucu maddeler sorunu, İstanbul 1972).

İslâm öncesi devirdeki Hint mistisizminin İslâm sûfilerine tesirinin neler olduğu ve bunların boyutları üzerinde durulmamış, dolayısıyla afyon ve esrarın gerek sûfiler gerekse tekke ve tarikatlardaki rolü araştırılmamıştır⁸. Bazı kaynakların verdiği bilgilere göre bu uyuşturucular kalenderîler arasında da yaygındır. *Ahlathî Şeyh Taceddin Müntecip, Meragahî Zahiruddin Muhammed*'in bir gün *Şehirruz*'da mescide girdiğini, bir müddet sonra on cavlakının gelerek mescidin kapısını kapattıklarını birşeyler yiyerek esrar çektiklerini, sonra semaa kalktıklarını anlatmaktadır⁹. 691/1292 yılında ölen *Kastamonu Emiri Muzafferiddin Yavlak Arslan*'a ithaf edilen bir yazmada, Cavlakiler dolayısıyla haşhaş ve kenevir konu edilmekte, Cavlakilerin haşhaş ve kenevir kullandıkları rint ve serserileri fisk ve ficur erbâbını bu otlar tuzağa düşürdükleri ifade edilmektedir¹⁰. Aynı devirde *Niğdeli Kadı Ahmed*, "*el-Veled uş-Şefik*" adlı eserinde sebsek (hint keneviri) ve beng (esrar)'ı anlatmaktadır¹¹. *Sarı Saltuk*'un müridi ve *Moğol* hanları tarafından çok sevilen *Barak Baba* esrar kullanırdı¹². *Kaygusuz Abdal*;

"Allah Tengri yaradan, gel içegör cur'adan
Yar ile yar olagör, ağyar çıksun aradan"

mısra ile cur'adan içilen esrar ile Tanrı'ya ulaşılacağını belirtiyor¹³. Son devir *Bektaşî* babalarından *Muhyeddin Abdal* da bir dördlüğünde:

"Muhyeddinim haşhaşım
Ehli vahdetim hoşum
Tarikat fakrım oldu
Anın için traşım"

diyerek haşhaş'ın ehli vahdet için olan önemini dile getiriyor.¹⁴ *Server Baba* adlı bir derviş de,

"Sır tutarız dervişiz
Dalga duman esrarla
Mertebeye ermişiz"

8 L. Massignon, *Essai sur les Origines du Lexique technique de la mystique Musulman*, pp. 86-96, Paris 1922; M. Eliade, *Schamanismus and archaische Ekstasetechnik*, S. 383, 441,

9 O. Turan, *Selçuklu Türkiyesi dinî tarihine dair bir kaynak*, 541. s. (Köprülü Armağanı, İstanbul 1953).

10 O. Turan, *Selçuklu Türkiyesi...*, 551-564. s.

11 O. Turan, *Selçuklu Türkiyesi...*, 539. s.

12 A. Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, 23, s. İstanbul 1961.

13 A. Gölpinarlı, a.e., 120-121. s.

14 S. Nüzhet, *Bektaşî şairleri*, 153. s. İstanbul 1957.

nefesi ile bu narkotiğin *Bektaşî* tekkelerinde kullanıldığını belirliyor.¹⁵ *Hacı Bektaş Velî Dergâhı*'nı son ziyaretimizde Müze Müdürü, dergâhın kapatılacağı zaman (1341) yapılan sayım sırasında haşhaş kapsüllerinin dergâhta mevcudiyetinin kaydının da bulunduğunu bize bildirmişlerdi, fakat vaktimizin darlığından bu kayıtları arıyamadık.

Haşhaş ve hint keneviri Selçuklu devri Mevlevileri arasında da problem olmuştu. A. Eflâkî, *Mevlâna Şemseddin*'in "Bizim dostlarımız en adı bir otla bile neşeleniyorlar . . . sonsuz olan âlemden niçin zevk alsınlar da gitsin, insanları abdal ve hiç bir şey anlamayacak hale getiren haşhaştan zevk alsınlar" dediğini, bunun üzerine de bir müridinin "Kur'ân'da şarabın haram olduğuna dair âyet bulunduğu halde bu otçağızın haram olduğuna dair bir şey yoktur"¹⁶ diye itirazda bulunduğunu kaydetmektedir; ayrıca A. Eflâkî, *Mevlâna Celâleddin Rumî, Sultan Veled'i Şemsi Tebrizî*'ye mürid yapmak istediği zaman "Bahaddinin haşhaş yemez" buyurdu, demektedir.¹⁷

İbni Batûta, Anadolu'da afyon ve esrarın tüketimi hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Sinop Meliki Gazi Çelebi'nin kifayet ve meziyeti binnazir idi, çok haşış yediği ve bu sebebden vefat eylediği menkuldür. Ondan sonra hakim olan *İbrahim Bey*'in de haşış yediği mervîdir. Mamafih bilâd-ı Rum ahalişi haşış eklini takbih ve taayip etmezler. Bir gün Sinop Camii kapusunda idim. Haricinde halkın oturmasına mahsus peykeler üzerinde kibar ümera-i askeriyeden bir çoğunu gördüm ki huzurlarında bir hizmetkârın durarak, elinde hanaya müşabih bir şey ile dolu bir kap var idi, ve ümeradan herbiri bir kaşık ondan alıp yer idi. Yanımda bulunanlardan birine sorunca, bunun haşış olduğunu öğrendim" demektedir.¹⁸

Anadolu Selçuklularının son zamanında Karaman hükümdarı *Mehmet Bey*'in "Macunu Müteferriha" adı altında esrarlı bir madde kullandığı rivayet edilmektedir.¹⁹

Babür hâtıratında "Şah Mansur Yusuf Zeyyi lezzetli ve keyif verici -kemali- getirmişti . . . Çok sarhoş etti. O derece ki akşam vaktinde beyler toplandığı zaman istişareye çıkamadım, garip bir şeydi. Şimdi

15 R.E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, 10. c., 5357, s., İstanbul 1969.

16 A. Eflâkî, Âriflerin Menkabeleri, II. c., 89. s.

17 A. Eflâkî, a.e., II, c. 89. s.

18 İbni Batûta, Çev.: Sırrı Paşa, I, c., 356. s.

19 Bedreddin Mahmut, el-Aynî, El Cuma'n Fi Tarihi Ehl-i zaman, Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi, No. 2911/19, 826/1422-23 senesi olayları, 366. s. (Sayın Dr. Kâzım Koprıman'a verdiği bilgiden dolayı teşekkür ederim).

o çeşit “-kemali-”den bir tanesi yenilse bile, o günküünün yarısı kadar sarhoşluk vermiyor” diye anlatmaktadır.²⁰

Evlîya Çelebi “Seyahatnâme” sinde devrinin esnaf topluluklarını anlatırken “afyoncuyan” ve “benkeiyan” esnafından söz etmekte ve şöyle demektedir: (...hakkaki afyon tenavül eden zamirşinas, nükte-dan, zarif olur. Bunlar dükkânlarıyla vacibusseyr bir halde mürür ederler ki, kimisi maskıb min indillah, kimi dilini dışaru çıkarmış, kimi kaşınmakda, kimisi hay huy eder, kimi afyonun şiddetinden hâb-ı gafflete dalarak ubur ederler. Esnaf-ı benkeiyan, 16 dükkân, 60 nefer. Bunlar da beng yiyerek, gülerek, şaka ederek geçerler.” demektedir.²¹

Bütün bu örnekler, bu bitkilerin uyuşturucu ve neşelendirici metaller olarak İslâm toplulukları arasında da yaygın olduğunu göstermektedir. Bu yazılı kaynakların zikrettiklerini, aynı devirlerdeki sanat eserlerinde de görmekteyiz.

*Büyük Selçuklu*²² (27. Res.), *Anadolu Selçuklu*, *Osmanlı* devri çini, seramik, halı, mezartaşları ve minyatürlerinde haşhaş ve hint Keneviri motifleri dikkatimizi çekmektedir. Konya *Selçukluların*ın Beyşehir Gölü kenarındaki *Kubadâbads* arayının (1236) duvar çinileri elimizdeki en güzel örneklerdendir.²³ Konya *Karatay Müzesinde* teşhir edilmekte olan 1173-1174, 1262, 1323 envanter numaralı duvar çinilerinde haşhaş kellesi ve dalları görülmektedir (4-7 Res. yalnız 4. resimde görülen motif narı temsil ediyor olmalıdır). *Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı*’nda bulunan “Kitabu’l-Haşayış” adlı yazma eserlerin A.2147/396 a-b (8-9 Resim), A-2147/394 b (10 Res.) ile A-2127/204 a-b (11-12 Res.) A-2127/205 a (13 Res.) sayfalarda²⁴ gösterilen haşhaş bitkileri ile bunlar arasındaki benzerlik dikkati çekmektedir. Bu tasvirlerde bir dalda birkaç haşhaş kellesinin olabileceği, yapraklarının tırtıllı veya düz olanlarının bulunabileceği, kapsülün uç kısmında, yuvarlak yaprakçıkların yer alabileceğini gösteren örnekler vardır. *Kubadâbad* sarayında çeşitli kuşlar, hayalî varlıklar ve bitkiler arasında insanlarla ke-

20 Babüürnâme (neş. R.R. Arat), s. c., 349, s., İstanbul 1970.

21 Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi, I, c. 602, s. Dersaadet 1314.

22 A. Pope, A survey of persiân Art, V, Pl. 691.708.; T. Rice, Die Kunst des Islam s. 101, fig. 98 München-Zürich.) 1967.

23 G. Öney, Türk çini sanatı, 36-37, 40. s. İstanbul 1976; G. Öney, Anadolu Selçuklu mimarisinde süsleme ve el sanatları, Ankara -1978; F. Yurdakul, Son buluntulara göre Kayseri’deki Hunat hamamı, 141-151. s. (Selçuklu Araştırmaları Dergisi, II, c. Ankara 1971).

24 A. 2147 nolu eser Dioskorides al-Aynzarî’nin tercümesinden el-Hüseyn b. İbrahim b. Hasan Hürşid at Taberî an-Natîlî’nin islâh suretiyle yazdığı bir kitaptır. Beş makaleden meydana gelmiştir. Eser 626/1229 yılında kopya edilmiş, Eyyubilerden Muhammed Nasreddin için istisnah edilmiştir. A. 2127 No.lu Kitab-ül Haşayış ve’l-Hayvan adlı yazma ise 867/1462 yılında yazılıp resimlendirilmiştir.

yifli bir dünya tasvir edilmiştir. Bunlar haşhaş bitkisi motiflerinin de yer aldığı bir cennet tasavvurunu aksettirmektedir.

XVI. asra ait bir İznik seramik tabağında da, ağaca sarılı bir yılan ve altında bir haşhaş bitkisi yer almaktadır. Bu tabakta da cennet ve cehennem bir arada tasvir edilmiştir.²⁵

Konya civarında Beyşehir, Akşehir ve Ilgın'da hâlâ haşhaş ekimi yapılmaktadır.²⁶ Bilhassa Kavak ve Lâdik halılarında görülen haşhaş kellesi motifi, bu şeklin bölgedeki hayatîyetini göstermektedir. Bu halılar genellikle seccâde tipindedirler. Halıların mihrap kısımlarının üstünde, bazan ayak kısmında, haşhaş kapsülleri görülmektedir. Konya'da Etnografya Müzesi'nde D-1972 numarada kırmızı mihraplı ibrik, hilal ve haşhaş kapsülü, D-1975 envanter numaralı halıda gene ibrik ve haşhaş kapsülü, 2033 envanter numaralı olan, *Mevlâna* dergahındân gelme halıda da gene haşhaş kapsülleri yer almaktadır (Res. 14-15). Bunların pek çok örneği müzelerde bulunmaktadır.

Bu motifin haşhaş ve hint kenevirinin yetiştirildiği yerlerdeki mezar taşlarında görülmesi de tesadüf olmasa gerektir.²⁷ Anadolu dışındaki mezar taşlarından örnekler hakkındaki bilgilerimiz ise neşriyattan takip edebildiğimiz resimlere dayanmaktadır. Gürcistan'ın eski merkezi "Mshyta"da bulunan XVII. yüzyıla ait bir koç heykeli şeklindeki mezar taşının karın kısmında, elinde bir haşhaş dalı tutan sarıklı bir figür vardır.²⁸ Bu motif, bitkinin Gürcistan bölgesinde kullanıldığını göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Çalışmalar ilerledikçe daha birçok mezar taşının bulunacağı muhakkaktır. Anadolu'da mezar taşlarında şimdiye kadar bu motife daha ziyade İç Anadolu'da Kırşehir, Akşehir, Tokat, Seyitgazi ve Niğde şehirlerindeki mezar taşlarında rastlanmıştır. Fakat bunun daha geniş bir alanda mezartası motifi olarak kullanıldığına inanmaktayız.

Anadolu'da bildiğimiz haşhaş çiçeği ve kapsülünü havi mezar taşlarının en erken örnekleri Kırşehir'de *Celâl Hatun*'un bugün kayıp olan figürlü mezar taşının iki yanındaki²⁹ ve *Osman b. Halil*'in M. 1310 tarihli

25 Bu eser Victoria Albert Müzesindedir. Bk. G. Öney, *Türk Çini Sanatı*, 99. s. İstanbul 1976.

26 Midhat Altan, *Konya'nın İktisadi bünyesine bir bakış*, 215. s. İstanbul 1940.

27 S. Ünver, *XIV. Asırda Anadolu'da Selçukluların An'anesine Bağlı Mezar Taşları Üzerine*, 17 s. (Vakıflar Dergisi, XII, Ankara, 1978).

28 N. Diyarbakırlı, *Hun Sanatı*, 195, s. 176. res., İstanbul 1972.

29 S. Ünver, *Pieres Tombeles, Jerusalem 1960*; S. Eyice, *Kırşehir'de H. 709 / 1310 tarihli ...* 109. s., 1-6. res., (R.R. Arat için) Ankara 1966, İ.H. Konyalı, *Akşehir*, 495-499. ve 502-503. s.; İstanbul 1954, B. Karamağaralı, *Ahlat*, 4-5., s., Ankara 1971.

mezar taşında³⁰ yine iki yandaki taşı çevreleyen dallardır. Akşehir'de *Nasreddin Hoca* mezarlığında *Ranâ Binti Mehmet*'e ait 737/1336 tarihli³¹ ve Mahmut b. Yusuf'a ait 776/1374 tarihli³² mezar taşları ile tarihsiz pekçok şahide üzerinde de haşhaş dalları ve kapsülü görülmektedir (16-17 res.).

Akşehir'de haşhaş motifli şahidelerin, bulabildiğimiz diğer dört örneği de XIV. asra aittirler. Bunlardaki haşhaş dalı ve kapsülü ile *Kubadâbad* duvar çinilerinde görülenler arasında tam bir benzerlik vardır.

Tokat'ta haşhaş motifli mezar taşlarından birisi *Mustafa Çelebi*'ye ait 818/1415 tarihli³³ (18 res.), diğeri 881/1410 tarihli *Tokat Müzesi* envanter numarası 407'de kayıtlı olandır³⁴ (19. res.). Birincisinde iki haşhaş dalı, iki arslanla bir güneş sembolü arasına alınmıştır. İkinci örnekte ise iki arslan, ortada ve tepede duran, bozuk resimlendirilmiş bir haşhaş bitkisine doğru uzanmaktadır.

Niğde'nin Bor kazasında bulunan XVIII. asra ait diğer bir mezar taşında da taşın bütün yüzünü kaplayacak biçimde yapılmış bir haşhaş dalı mevcuttur³⁵ (20. res.). Bunlardan başka elimizdeki iki örnek XX. yüzyıla aittirler. Bunlardan önceki Seyitgazi'de³⁵ (21. res.), sonraki ise Seyitgazi'nin Yağbasan Köyü mezarlığında bulunmaktadır (22.res.). Seyitgazi'deki örnek çok basit çizilmiş gelinciğe benzer bir haşhaş çiçeğidir. Çiçeğin altında stilize muhtemelen alevler üzerinde, bir ibrik bulunmaktadır. Yağbasan köyündeki mezartaşında bulunan haşhaş çiçeği ise daha belirli bir haldedir. Bu çiçeğin altında da yuvarlak bir şekil bulunmaktadır. Bu belki de haşhaş kapsülünün bozulmuş şeklidir. Daha altta gene bir ibrik bulunmaktadır. Bu şahidenin yukarı kısmında üç enine çizgiden meydana gelen bir damga da yer almaktadır³⁷.

30 S. Eyice, Kırşehir'de..., 212-214. s.

31 S. Eyice, Kırşehir'de..., 212-214. s.

32 S. Ünver XIV. Asırda Anadolu'da... 20. s. I. Res. (Vakıflar Dergisi 12. Ankara, 1978).

33 B. Karamağaralı, Sivas ve Tokat mezartaşları, 19-71, 101-192. s. (Selçuklu Araştırmaları Dergisi II (1970); B. Karamağaralı Ahlat, 10; s. G. Öney, Şahinli ve Arslanlı mezartaşları, 283-301 s. (Vakıflar Dergisi VIII) de bu taş 16 numarada göstermiştir. Arslanlar arasındaki bitkiyi hayat ağacı kabul etmektedir. Şeklin alt yaprakları haşhaş yaprağına benzemektedir. Bitkinin orta kısmındaki şişkinlik ise bir haşhaş kellesini hatırlatmaktadır. Motif stilize bir haşhaş, arslanlar ise Hz. Ali'yi sembolize etmektedir.

34 B. Karamağaralı, Sivas ve Tokat..., 84, s. 29. res.

35 B. Karamağaralı, Anadolu'da XII-XVI. asırlarda Tarikat ve Tekke sanatı hakkında, s. 247 (İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXI. c., Ankara 1976).

36 Bu resmi göndermek lutfunda bulunan sayın Herr Toma'ya teşekkür ederim.

37 B. Karamağaralı, Türk damgalarının devamlılığı hakkında, 1-24 s. (Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 1980).

Devir farkından dolayı bu son iki örnekte sadece haşhaş çiçekleri daha detaysız olarak stilize edilmiş bulunmaktadır. İstanbul, Edirnekapı mezarlığında bulunan,³⁸ baş kısmı sarıkla belirtilmiş, süslemesiz şahide, kitâbesindeki sülüs hattın güzelliği kadar, ifade ettiği anlam bakımından da dikkate değer: (23. res.)

مشهور : meşhur
 يومى اللى درهم : yevmiye elli dirhem
 سولمن وافيون اكل ايدن : sülmen ve afyon ekl eden
 يوز اتوز دوت ياشنده : yüz otuz dört yaşında
 فوت اولان رهاوى السيد : fevt olan rehavi es-seyyid
 الحاج احمد افند : el-Hac Ahmed Efendi
 روحنا فاتحا : ruhuna fâtiha
 سنة ١٢١٦ : sene 1216 M.

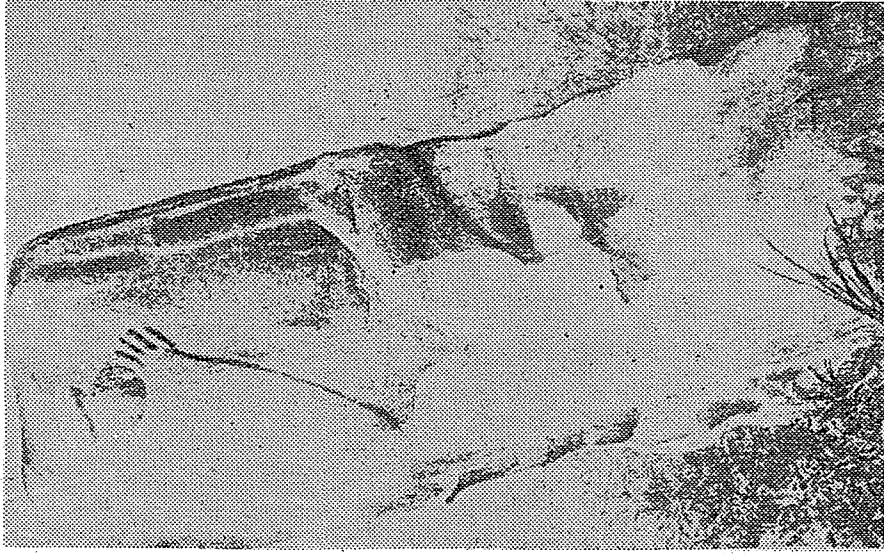
Haşhaş ve hint keneviri gibi uyuşturucu ve zevk verici bitkilere minyatürlerde de rastlamaktayız. Bu hal, bu motiflerin günlük hayata nekadar girmiş olduğunu göstermektedir. *Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığında* 2160 numaralı albümde bulunan 10-A numaralı minyatür de bir şahsa kenevir hediye eden diğer bir şahıs tasvir edilmiştir³⁹ (24 res.). 2153 numaralı albümde de *Siyah Kalem* imzalı bazı minyatürler arasında ekstâz halinde dans eden kimseler ile dervişleri canlandıran figürler⁴⁰ (24-25. res.) herhalde alınması çok tabii hale gelmiş bir uyuşturucu maddenin kullanıldığını düşündürmektedir.

Sanat Tarihi eserlerinin diğer kollarında da daha pekçok haşhaş ve kenevir motiflerinin bulunabileceği kanaatındayız. Araştırmalar ilerledikçe bunlara yeni örnekler katılacağı muhakkaktır.

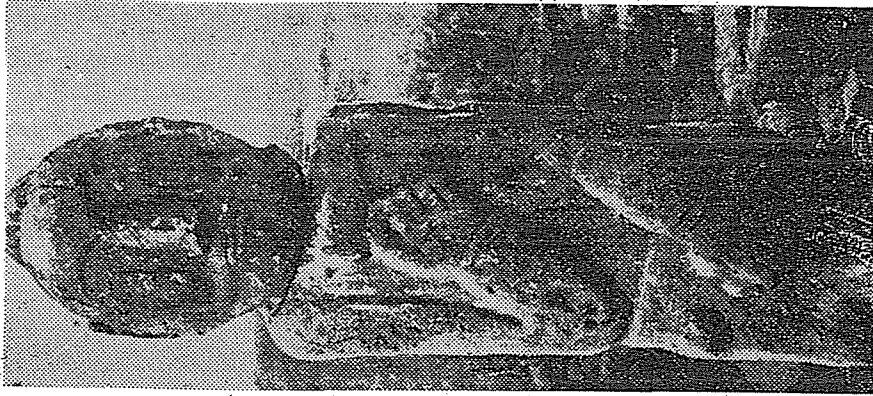
38 R. Saka, Uyuşturucu maddeler, İstanbul 1948 (Yazar bu eserinde Afyon ve esrar hakkında bilgi vermektedir). Edirnekapı mezarlığında bulunan mezartaşı 40. s. da yer almaktadır.

39 2160/10 A da bir kap içinde kenevir yaprakları görülmektedir.

40 2153/38 B2. numaralı resimde soldaki figür elinde cura tutmaktadır. Bu şekil (İstanbul Ansiklopedisi)nde görülen cura'ya çok benzer. (R.E. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, 1969, "Esrar" maddesi).

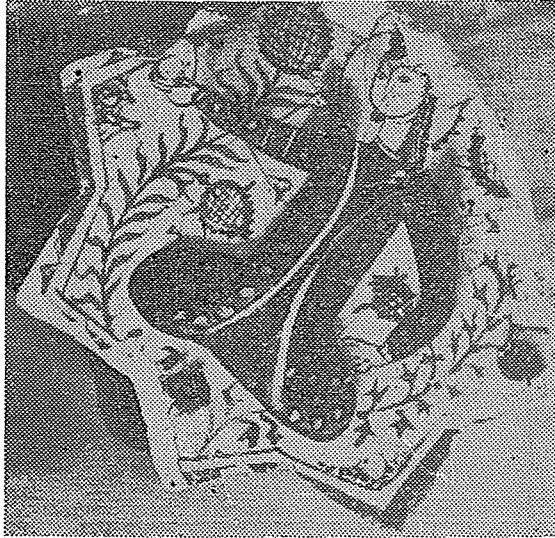
Resim : 2

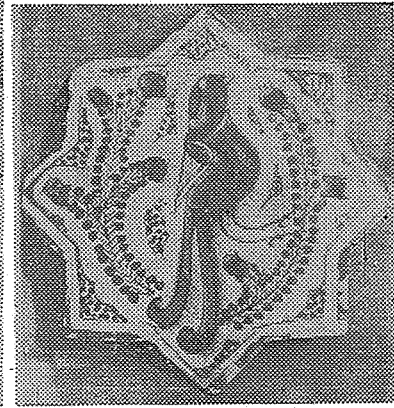
Resim : 1

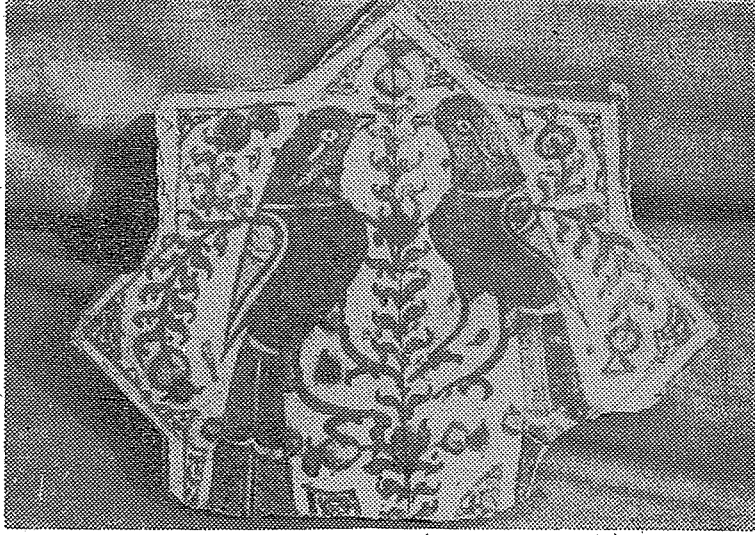
Resim : 3 (A. Godand'tan)

Resim : 4

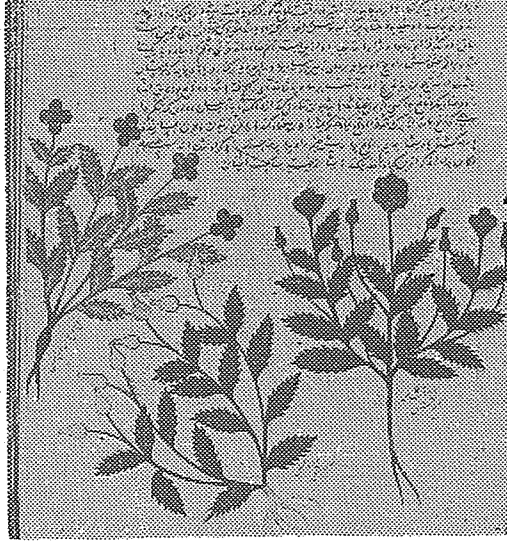
Resim : 5

Resim : 6

Resim : 7

Resim : 8. A-2147 /396 a

Resim : 9. A-2147 /396 b

Resim : 10 A-2147 /394 b

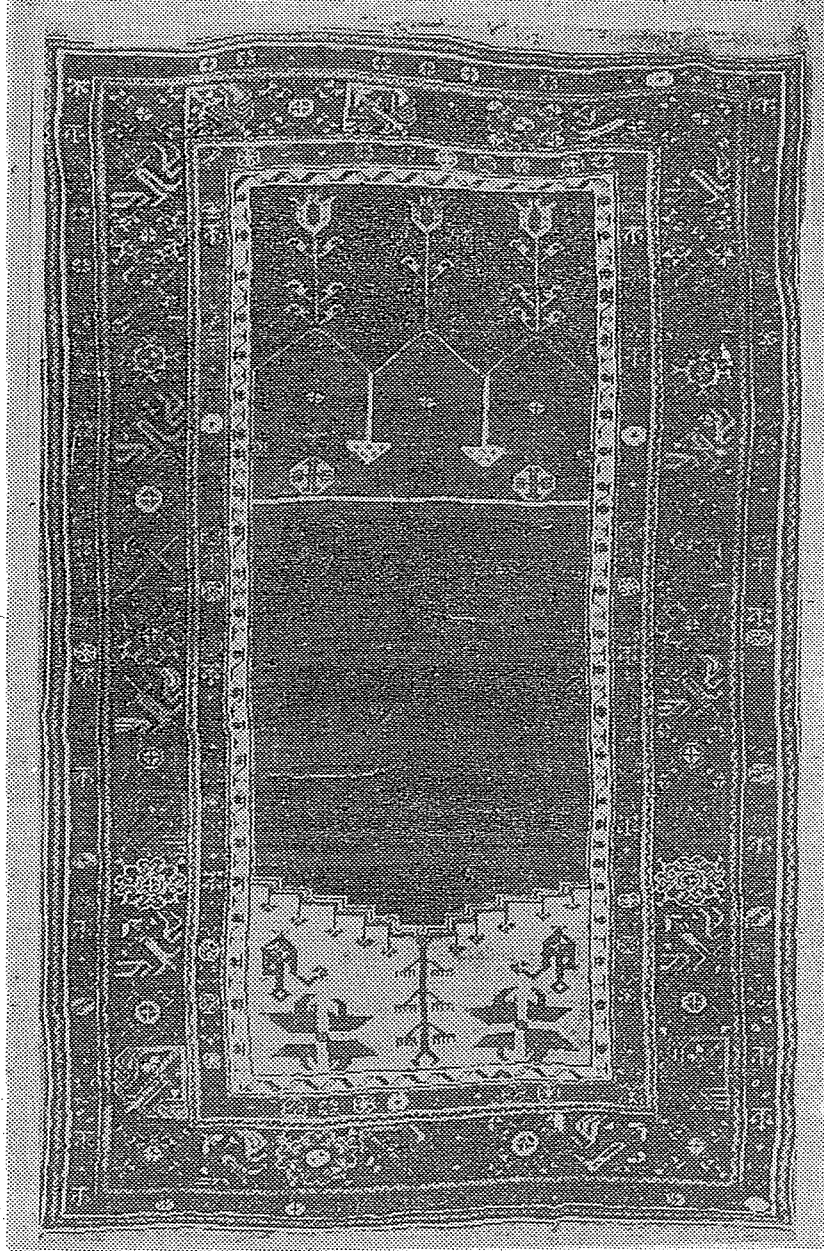
Resim : 11 A-2127 /204 a

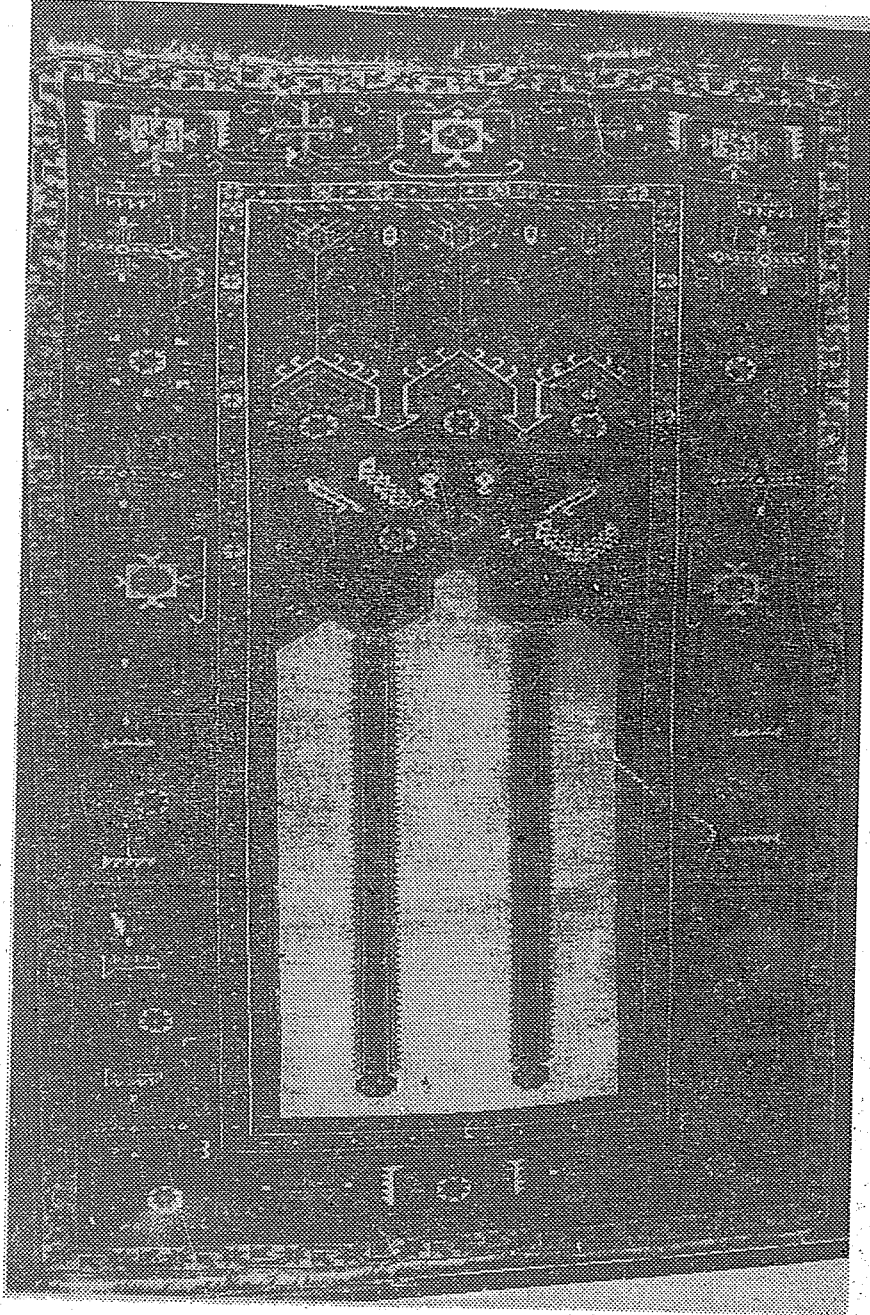
Resim : 13 A-2127 /205 a

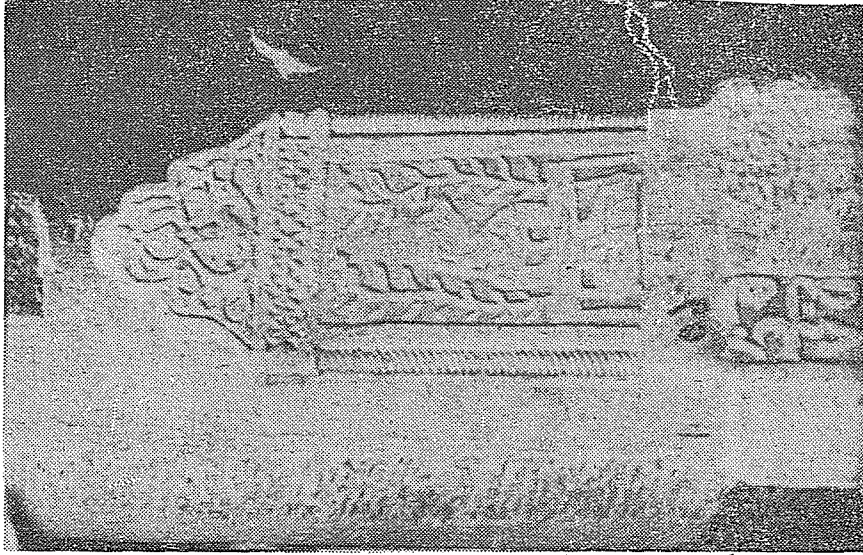
Resim : 12 A-2127 /204 b

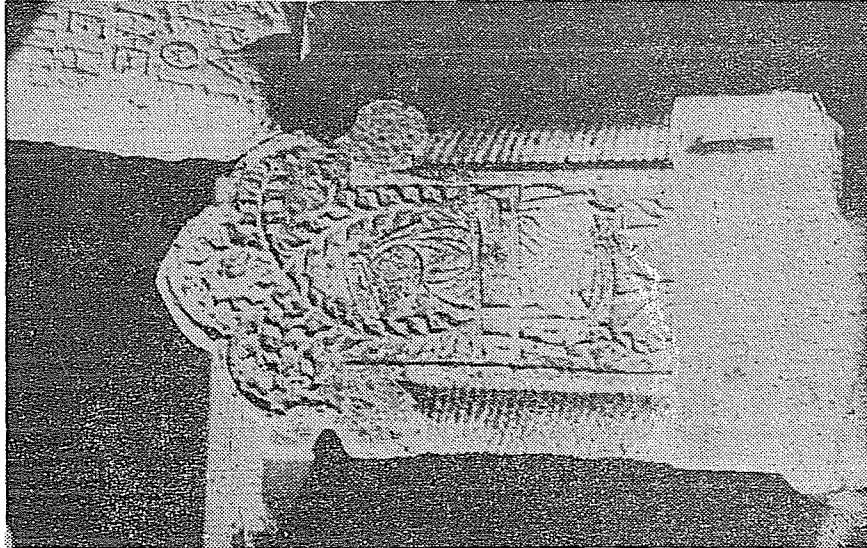
Resim : 14 Konya - Etnorafya Müzesi, Lâdik Seccadesi

Resim : 15 Konya - Etrografya Müzesi, Lâdik Seccadesi

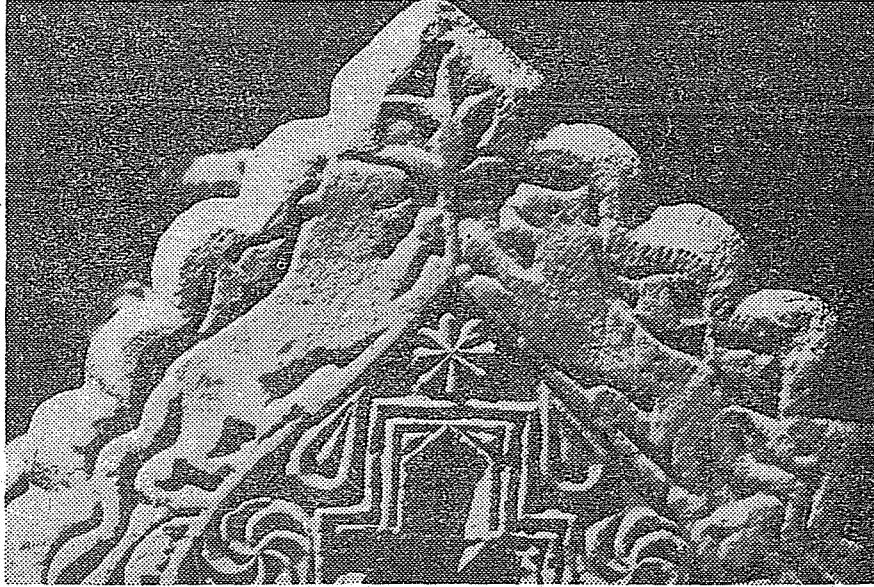
Resim : 17 Akşehir Ayşe Binti Davud'un mezar taşı.

Resim : 16 Akşehir, Ranâ binti Mehmet'in mezar taşı.

Resim : 18 Tokat. Mustafa Çelebi ye ait mezar taşı

Resim : 19 Tokat Müzesi, 407 env. No.lu mezar taşı

Resim : 20 Niğde Bor kazasında bulunan mezar taşı

Resim 21 Seyidgazi, Yağıbasan Köyü mezarlığından bir mezar taşı

Resim : 22 Seyidgaz Mezarlığı (Herr Thoma'dan)

Resim : 23 İstanbul Edirnekapı mezarlığı (R. Saka'dan)

Resim : 24 Topkapı Sarayı Hazine kitablığı 2160 /10 a

Resim : 25 Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı 2153 /29 b

Resim : 26 Topkapı Sarayı Hazine kitablığı 2153/38 B

Resim : 27 (T. Rice'dan)

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Müdürlüğü

Kayıt No : _____

TARİHİ İLAVEMİZ

MİMAR KOCA SİNANIN

ESERLERİ

Mimar koca Sinan'ın hayatı ve eserleri hakkında şimdiye kadar ne bizde ne de Batı ilim dünyasında ilmi denebilecek hiç bir kitap, hattâ makale bile yazılmamıştır. Bütün bilginler ve yazarlar Sinan'ı; evvel 1312 tarihli İkdâm gazetesinde çıkan ve sonra da İkdâm kütüphanesi tarafından yayınlanan "Tezkiret-ül-bünyân" adlı şâhin kitabının başına tanıtma mukademesi olarak geçirilen bir makaleden faydalanmak suretiyle tanımışlar ve tanıtmaya çalışmışlardır.

Sinanımızı Hırsto adlı bir Rum babanın oğlu olarak tanıtmak, başka bir ilave ile onu Rum yapmak gayretiyle düzülen bu makale baştanbaşa yalan, iftira ve yanlışlarla doludur. Yerli ve yabancı müellif ve muharrirler bu makaleyi yarım asırdan beri evirip çevirmek, ifade ve usulü değiştirmek suretiyle güya Sinanımızı büyüklüklemek ve tanıtmak sevdasına kapılmışlardır. İmzasını atmak cesaretini göstermeyen bu kötü ve kara maksatlı adam Sinanımız için doğum ve ölüm yılları değil günleri bile uydurmuş, serilerden heri bu uydurma günler göz önünde tutularak ona ihtifaller yapılmış, hep o uydurma makalenin içindekiler kırık bir plâk gibi tekrarlanmış, durmuştur. İbrahim Hakkı Konya'nın 25 yılını

Okuyucuların tarihî suallerini mütehassıslarımız cevaplan- dıracaklar

Memleketimizin en salâhiyetli, otoriter ve mütehassıs bilginleri okuyucularımızın soracakları her çeşit tarihî sualleri cevaplandıracaklardır. Okuyucularımız öğrenmek istedikleri eski eserlerin, halledemedikleri kitabelerin, eski paraların da iyi çekilmiş resimlerini bize gönderirlerse bunların devirlerini, mahiyetlerini, isabında değerlerini tayin edeceğiz. Yazılarını okuyarak bildireceğiz. İstanbul kütüphane, müze ve arşivlerinde bulunupta buraya kadar gelip tetkik etmeye imkân bulamıyan okuyucularımızın istedikleri kitap, vesika ve mevzuu tetkik ederek malûmat vereceğiz. Arzu edenlere vesikaların fotoğraflarını da göndereceğiz.

vererek Sinan'ın bütün eserlerini yerlerinde incelemiş, arşiv ve müze vesikalarını gözden geçirmiş, yaptığı âbidelerden vakfiyesi olanların vakfiyelerini bulmuş, fotoğraflarını çekirmiş, Sinan'ın olmadığı halde yanlışlıkla ona nisbet edilen âbideleri yakalamış ve böylece ana bir kitap meydana getirmiştir. (Tarih Hazinesi) Sinan hakkındaki bu eşsiz ve tek eseri okuyucularına ilâve olarak sunmaktadır. Kâğıt buhranına rağmen bu işi yapmak ta devam etmektedir.

Konyalı tam teşekküllü bir heyetin değil, bir çok heyetlerin yapacağı bir işi üzerine almıştır.

Eser alfabetik bir surette hazırlanmıştır. Tamamlanunca okuyucularımıza Sinan'ın bazı şaheserlerinin renkli resimleri ve bir de orijinal kapak taktim edilecektir. Geçirdiğimiz kâğıt buhranı yüzünden mecmuamızı gibi ilâvemizde mahfûf miktarda basılmaktadır. Geç kalanların bu eserden mahrum kalmaları çok muhtemeldir.

TARİHİ SUALLERİN CEVAPLARI

Necmi Kaptangil

Sogun mahalesi Mescit sokak 8 İstanbul.

İkinci Bayezit delimi idi? Sualinizin cevabı şudur:

Bu Padişaha "Kâmil insan" anlamına "veli" diyenler vardır. Amma deli diyenleri hiç işitmedik ve görmedik. Bayezit halkı ve çok sanatkâr bir hükümdar idi. Eliyle yaptığı ve üstlerine imzalarını koyduğu yayları Topkapı Sarayında silah garajisinde teşhir edilmektedir. Deli bir adamdan böyle sanat eserleri çıkacağı kabul edilemez. Yalnız Şehzadeliği zamanında Amasyada iken etrafındaki dalkavuklarını ve kötü adamların müsaadeleri ile ve müsamahaları ile (Berş) denilen Afyonlu ve esrarlı macunlara alışmıştı. Bunu babası da öğrenmişti. Yanında ile-re mektup gönderdi, men edilmesini ve derhal Konyaya nakledilmesini emretmişti. İkinci Bayezid'in babasına yazdığı cevap ve Fatih'in mektupları Topkapı Sarayı arşivindedir. Sonra tövbe ve nedamet ederek veli gibi bir yadigar olmuştur.